

Максимчук О. Л.

викладач

Житомирський державний університет ім. І. Франка

ДОСЛІДЖЕННЯ КОНОТАЦІЇ ЯК СТИЛІСТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

У статті розглянуто проблему дослідження стилістичної конотації у сучасній лінгвістиці, виявлено основні компоненти стилістичного значення, зроблено спробу встановити зв'язок між цими двома лінгвістичними категоріями.

Ключові слова: *стилістична конотація, стилістичне значення, стильове значення.*

В статье рассмотрено проблему исследования стилистической коннотации в современной лингвистике, показано основные компоненты стилистического значения, сделана попытка установить связь между этими двумя лингвистическими категориями.

Ключевые слова: *стилистическая коннотация, стилистическое значение, стилевое значение.*

The article deals with the problem of stylistic connotation in modern linguistics, the main components of stylistic meaning have been identified; an attempt to establish a connection between these two linguistics categories has been made.

Keywords: *stylistic connotation, stylistic meaning, style meaning.*

У сучасних лінгвістичних дослідженнях багато уваги приділено проблемі вивчення стилістичного значення та конотації лексичних одиниць. Учені намагаються поєднати Е. Шендельс, М. Комлев або ж, навпаки, протиставити ці категорії Е. Різель, В. Виноградова. Конотацію інтерпретують то як стилістичне співзначення Ш. Баллі, стилістичне

значення Т. Винокур, Ю. Скребнєв, прагматичне значення Е. Азнаурова, то як емоціональні нашарування, експресивне забарвлення Д. Шмельов.

Мета статті – проаналізувати факти, що стосуються дослідження стилістичної конотації мовних одиниць та спробувати внести певну ясність у невирішені питання цієї проблеми.

Актуальність дослідження зумовлюється спрямованістю сучасних лінгвістичних пошуків на вивчення інтерпретації таких явищ, як стилістична конотація та стилістичне значення.

При стилістичному підході під конотацією розуміють перш за все *стилістичне значення*. Стилiстичну конотацію як частину семантичної структури слова розглядає М. Н. Кожина. *Стилiстичною конотацією* мовної одиниці, на її думку, є «ті додаткові до вираження предметно-логічного та граматичного значень експресивні чи функціональні властивості (компоненти значень), які обмежують можливості уживання цієї одиниці певними сферами та умовами спілкування і таким чином несуть стилістичну інформацію» [2, с. 33]. Дані стилістичні ознаки мають постійний характер та відтворюваність в певних умовах, оскільки, за Д. Н. Шмельовим, «значимим у слові є не лише його «предметне» значення (понятійний зміст), але й його експресивно-стилістичне забарвлення в широкому сенсі» [7, с. 254].

Стилiстичні конотації за своєю природою (за походженням та функціонуванням) неоднорідні. У зв'язку з цим виокремлюють три різновиди конотації: 1) *емоційно-експресивні* – оцінка та відношення до змісту слова містяться в самому значенні слова (шалопай, кляча, дуб (про людину), де опредметнюється саме відношення до названого предмету (в широкому сенсі слова), саме значення за своєю природою конотативне; 2) *умовно-традиційно-експресивні* – в саме логіко-понятійне значення безпосередньо не входять оцінка або ж відношення до предмета, але «вони немовби супроводжують його... завдяки тому, що мовна одиниця уживається (чи вживалась раніше, традиційно) в контекстах, сферах уживання оцінної значущості (грядущий, стежа, очи); 3) *функціональні* – конотації полягають в

зарахуванні до звичайної для мовної одиниці сфери уживання, функціонального різновиду мови (исходящий, дебет, истец) [2, с. 34]. Проте за мірою забарвлення (вельми яскраве в першій групі та менш виразно та чітко виражене в другій групі) дослідник виділяє лише дві групи конотацій: 1) перші два різновиди відносяться до експресивно-емоційних та експресивно-оцінних; 2) третя – до функціонально-стилістичних [2, с. 34]. Дана класифікація конотацій мовної одиниці пов'язана з тим, що емоційно-експресивна характеристика «немовби органічно притаманна мовній одиниці на відміну від функціональної, яка обумовлена лише переважним уживанням мовної одиниці в тій чи іншій сфері» [2, с. 34].

Деякі дослідники розмежовують *стилістичне та стильове значення слова*. *Стилістичне значення* традиційно пов'язують з вираженням експресивно-виразних засобів мови; емоційними, оцінними, експресивними характеристиками слова, а *стильове значення* визначають з точки зору приналежності слова до функціонального стилю [5, с. 11].

Під експресивно-стилістичним забарвленням слова розуміють «інформацію, яка містить в собі якусь вказівку на відношення мовця до позначуваних даними словами явищ, сигналізує про те, в яких умовах відбувається мовленнєве спілкування, що характеризує реципієнта з різних сторін» [7, с. 249]

Зв'язок стилістичного значення досліджував К. А. Долінін. Під стилістичним значенням автор розумів «додаткове інтуїтивно сприйняте співзначення мовної одиниці, яка несе ті чи інші елементи інформації про суб'єкт мовлення – про його приналежність до певної соціальної групи, про його позиції в рольовій структурі спілкування про його відношення до предмета й адресата мовлення» [1, с. 43]. Таким чином, при визначенні стилістичного значення дослідник посиляється на екстралінгвістичні фактори, враховуючи параметри ситуації спілкування.

Основні компоненти стилістичної інформації, що впливають на вибір того чи іншого слова:

- відношення суб'єкта мовлення до адресата;
- приналежність суб'єкта мовлення до певної соціальної групи, що виділяється за тією чи іншою ознакою (культурною, професійною та ін.);
- емоційний стан суб'єкта мовлення;
- соціальна роль, в якій виступає суб'єкт;
- умови спілкування, враховуючи й канал зв'язку, а саме приналежність до усної чи письмової форми мовлення;
- відношення до предмета мовлення.

Автор не лише перераховує компоненти стилістичної інформації, але й зазначає, що вони не існують ізольовано, вони тісно пов'язані між собою, це «рівні єдиного складного цілого – стан особистості мовця в момент мовлення, що зумовлене як соціальними (над особистісними) факторами, так і його індивідуальними властивостями» [1, с. 22]. Проте в кожному конкретному висловлюванні обов'язково присутні всі перераховані елементи.

І. А. Стернін (1985) визначав функціонально-семантичний компонент як «інформацію про ситуацію, в якій протікає мовленнєвий акт (формальна, неформальна, офіційна, усна та ін.)» [6, с. 73]. Функціонально-стилістична інформація виникає в результаті того, що узагальнені ознаки тих чи інших контекстів залишають слід у свідомості даної особи як ознаки самого слова.

К. Ф. Петрищева розглядає стилістичну конотацію як додаткову інформацію, як стилістичне співзначення. Автор вважає, що дані характеристики позначають те ж саме, що й «термін забарвлення – здатність мовних елементів викликати поза текстом стилістичне враження, а в текст вносити певну (визначену) настроєвість» [3, с. 17]. В її класифікації стилістично забарвлена лексика розподілена на три групи: 1) повідомляє про сферу уживання (книжна, розмовна, співвідносна з тим чи іншим функціональним стилем); 2) повідомляє про відношення мовця до предмета мовлення (різного роду емоційно, експресивно забарвлена і оцінна, наприклад, благоверный, киношка, загогулина); 3) характеризує мовця

(нелітературна, просторічна, сленг, діалектна і т.д. наприклад, обувка, молодуха, девка) [3].

Аналіз виявлених видів стилістичної конотації мовних одиниць дав змогу класифікувати їх з точки зору стилістичної градації. В аспекті системи мови виокремлюють: 1) *позаконтекстуальне стилістичне забарвлення*, а також емоційно-експресивне (за М. Н. Кожиною, як інтенсивніше) та функціонально-стилістичну (менш інтенсивне); 2) *локалізоване лексичне значення* (різновид позаконтекстуального стилістичного забарвлення, «введене» в слово через суфікси стилістичної модифікації; 3) *позаконтекстуальний «стилістичний ореол»* (К. Ф. Петрищева) (проміжний вид між стилістичним забарвленням та нейтральністю. В аспекті мовної системності виокремлюють: 1) *контекстуальне функціонально-стильове забарвлення засобів*, стилістично незабарвлених в системі мови, потенційних (активізація певних значень та поява функціонального забарвлення в тексті); 2) *образний чи експресивний ореол мовної одиниці* – співзначення, «яке можуть приймати і загальноживані мовні засоби в художньому мовленні, зміщення їх предметної співвідносності, яке є початковим етапом руху лексичної одиниці до зближення з арсеналом стилістичних засобів мови» [4, с. 143].

Отже, в стилістиці конотація пов'язується зі стилістичним значенням та визначається через врахування екстралінгвістичних факторів. Стилiстичне значення характеризує не сам об'єкт дійсності, а відношення до нього учасників мовленнєвого акту та умови, в яких протікає спілкування.

Список використаних джерел та літератури

1. Долинин К. А. Стилистика французского языка / К. А. Долинин. – М.: Просвещение, 1987. – 303 с.
2. Кожина М. Н. Стилистика русского языка / М. Н. Кожина. – М.: Русский язык, 1983. – 223с.

3. Петрищева, Е.Ф. Стилистически окрашенная лексика русского языка / Е.Ф. Петрищева. - М.: Наука, 1984. - 222 с.
4. Рзянина И. Н. Проблема коннотации в стилистике языка и речи / И. Н. Рзянина // Статус стилистики в современном языкознании. – Пермь: Пермский гос. ун-т, 1990. – С. 142-143.
5. Сердобинцев Н. Я. Семантическая структура многозначных слов / Н. Я. Сердобинцев // Семантический и функциональный аспекты изучения лексики русского языка: сб. науч. тр. – Саратов, 1983. – С. 133.
6. Стернин И.А. Лексическое значение слова в речи / И.А. Стернин. – Воронеж, 1985. – 172 с
7. Шмелев Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики / Д. Н. Шмелев. – М.: Наука, 1973. – 280с.